

MEDIJSKA I AI PISMENOSTI ZA KVALITETNIJE UČENJE I DIJALOG

Piše: Božena Jelušić, profesorica književnosti

„Da je u vrijeme mojih studija postojao ChatGPT, možda ne bih diplomirala i ne bih vam sada predavala“, rekla je doktorandica hemije na Yale univerzitetu. Poenta je jasna: učenje koje je nekada zahtijevalo dane, danas bi se moglo završiti uz nekoliko klikova. Iako lako dolaženje do odgovora može umanjiti samostalnost i kvalitet postignuća, suština nije u tome da se odrekemo ovog alata već kako da ga integrišemo u obrazovni proces. ([State Council, 2025](#))

„Četiri K-vještine“ u AI okruženju

Medijska pismenost razvija kritičko mišljenje, kooperaciju, komunikaciju i kreativnost ([EUR-Lex link](#)) sa naglaskom na provjeravanju i etičnosti. Ukoliko u nju ne uključimo AI pismenost rizikujemo da ne iskoristimo nove mogućnosti za kvalitetnije učenje i dijalog. Tradicionalni mediji i dalje imaju važnu ulogu u verifikaciji informacija i očuvanju profesionalnih standarda. Ali, mladi sve više biraju i kreiraju sopstvene medijske prostore. Iako njihovi sadržaji mogu biti svjež i kreativni, često su fragmentisani i lišeni šireg društvenog konteksta. Zato je važna **kritička selekcija i samostalno odlučivanje** u izazovnom digitalnom okruženju.

Mediji, dezinformacije i „Tik Tok mozak“

AI je unaprijedio novinarstvo, prevod i provjeru činjenica, ali je otvorio dodatni prostor za dezinformacije, manipulaciju javnim mišljenjem, širenje teorija zavjera i istorijskih revizionizama. U domenu kognitivnih sposobnosti, analize ukazuju da su društvene mreže i kratki formati podstakli zavisnost i ograničili fokus i pažnju mladih. Taj fenomen se popularno naziva „Tik Tok mozgom“ ([Science Focus](#)), a već više od decenije pominje i „Gugl-efekt“ ([Columbia University, 2011](#)), odnosno zaboravljanje informacija koje se lako mogu naći na internetu. Kao rješenje se često pominju „digitalna dijeta“ i različiti oblici (samo)kontrole, ali to dugoročno neće biti rješenje problema.

Suočavamo se sa paradoksima: nikada nije bilo više informacija, a povjerenje u njih je sve teže. Znanje je dostupnije nego ikad, ali je porasla moć dezinformacija i čestih oblika kognitivne pristrasnosti ([yourbias.is](#)). Mreža nam nudi obilje mogućnosti, a često smanjuje fokus i mijenja opseg i obrasce pamćenja. Kao da se, metaforički rečeno, naš unutrašnji „hardver“ pažnje, memorije i asocijativnog mišljenja prilagođava ritmu digitalnog „softvera“.

Pet pitanja za AI pismenost

U okviru medijske pismenosti sve počinje sa pet ključnih koncepata ([Center MIL, 2020](#)), a oni postaju još važniji u okruženju AI algoritma koji prilagođavaju digitalna iskustva pojedinačnim korisnicima. Istraživanja ukazuju na korelaciju između obrazovanja o medijskoj pismenosti i kritičke procjene sadržaja generisanih vještačkom inteligencijom ([SSOAR link](#)).

Prvo, **ko postavlja pitanje, recimo ChatGPT-ju**, i sa kakvim predznanjem ili namjerom? Nije isto kada ga koristi istraživač, a kada učenik koji traži brzi odgovor. Drugo, kada je u pitanju jezik, AI **olakšava i ubrzava proces stvaranja**, ali ne zamjenjuje autorski izbor i kreativnost. Treće, AI odgovori sadrže stereotipe i kognitivne pristrasnosti prisutne u materijalima iz kojih su učeni. Četvrto, uvijek su u pitanju vrijednosti i etički standardi. I najzad, svrha AI tehnologija često je povezana s profitom i moći, a ne sa altruizmom. Izbor konteksta, etike i cilja i dalje ostaje na mladima i tu je neophodno izgraditi kritičku distancu.

Suštinski zadatak obrazovanja je da potencijalne izazove pretvori u prednosti. Kako ističe Mustafa Suleyman, problem nije što tehnologija napreduje, već kako ćemo kao društvo odlučiti da je koristimo za opšte dobro ([The Coming Wave](#)).

Umjesto pasivnog korišćenja potrebni su istraživački i kreativni zadaci. Na primjer, učenici mogu određivati rezultate koje generiše recimo ChatGPT iz dva pouzdana izvora, a potom identifikovati i analizirati razlike. Takve vježbe mogu da jačaju fokus, pamćenje i analitičke sposobnosti. Kada je u pitanju obrada i produkcija vizuelnih sadržaja, AI alati otvaraju potpuno novo polje kreativnosti, koja zahtijeva i obrazovanje i vizuelnu kulturu. Na primjer, zadatak da se ilustruje određeni sadržaj lako će pokazati da klikovi nisu „čarobni štapići“. Praktične vježbe bi mogle da obuhvate analizu djelovanja algoritama, zaštite podataka, principa i primjera etičkog korišćenja.

Spojene u obrazovanju, medijska i AI pismenost osposobljavaju mlade da budu kritički i kreativni stvaraoci.

Ovaj tekst je pisan za sajt [medijskapismenost.me](#) u okviru programa Agencije za audiovizuelne medijske usluge. Tekst je moguće preuzimati i dijeliti uz obavezno navođenje izvora.